

PÕHISEADUSESSE KIRJUTATUD: Inimõiguste Instituudi läbiviidud avaliku arvamuse uuringust selgus, et Eesti elanikud ei tunne inimõigusi. **Aet Kukk** analüüsib situatsiooni. Mitte keegi meist ei taha, et meie inimõigusi riivataks või lausa rikutaks.

Miks on vaja õppida inimõigusi?

Turu-uuringute AS-i poolt 1000 vastaja seas läbiviidud küsitlusest selgus, et küsimusele “mis on inimõigused” ei osanud vastata või jättis üldse vastamata 49% kõigist küsitletutest. Lisame siia juurde, et veel 7% vastas küsimusele valesti (ehk vastas midagi, mis inimõigustega seotud ei ole). Teadmatust võiks olla probleem, kui muudest küsimustest ja nende vastustest poleks selgunud, et Eesti elanikud ei tunne inimõigusi kuigi hästi seepärast, et pole inimõiguste rikkumisi ega probleeme tunnetanud.

Inimõiguste alane haridus

Inimõigustega tegeleva organisatsiooni jaoks on see iseenesest ju hea uudis, kui riigi elanikud tunnevad, et nende inimõigused on kaitstud. Ometi on Eestis terve rida ühendusi, kes vähemal või rohkemal määral, laiemalt või kitsale fookusele keskendudes inimõiguste valdkonnaga tegelevad. Ja nad ei tegele ainult rahvusvaheliste projektide või demokraatia ekspordiga probleemsetesse maailma paikadesse. Enamiku inimõigusorganisatsioonide, sealhulgas Inimõiguste Instituudi üheks fookuseks on inimõigustealane haridus. Mitte sellepärast, et on vaja, et kõik õpilased une pealt ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni teaks tsiteerida, vaid hoopis sügavamatel põhjustel. Oluline ei ole, et me teaks nimetada kõiki inimõiguste deklaratsiooni punkte, vaid see, et oma igapäevaelus (kasvõi alateadlikult) nende väärtuste järgi elaksime.

Kui inimõiguste esmane eesmärk oli kaitsta inimesi repressiivsete valitsuste eest, siis demokraatlikes riikides nagu Eesti on inimõigused juba põhiseadusesse sisse kirjutatud. Tänapäevased murekohad demokraatlikes lääneriikides ei olegi niivõrd seadused (kuigi on ka neid), vaid see, kuidas me ise üksteist iga päev kohtleme. Kas sõimlemine netikommentaariumis on sõnavabadus? Kas lameda maa teooria uskumine on usuvabadus? Kas klubis selfi tegemine ja selle sotsiaalmeediasse üles riputamine nii, et taustal on näha ka teisi inimesi, riivab nende inimeste privaatsust? Neile küsimustele ei oska alati vastata ka kõige targemad inimõiguste valdkonna teadurid, kuigi eks nad loomulikult üritavad. Mitte keegi meist ei taha, et meie inimõigusi riivataks või lausa rikutaks.

Ei ole lumehelbekeste utopia

Vaadates tänapäeval Eesti (aga ka muude riikide) ühiskonnas toimuvat, et saa just öelda, et me inimõiguste väärtusi iga päev kaasas kannaks. Ebaviisakust ja “ärapanemist” võib kohata nii sotsiaalmeedias, liikluses, toidupoe järjekorras või niisama telekat vahtides. Kui keegi meile halvasti ütleb, meie veendumusi või uskumusi halvustab, kui hästi me tegelikult reageerida oskame? Just inimõigustealane haridus on see, mis õpetab, kuidas austada kõiki vaatenurki ilma hinnanguid andmata ja tüli kiskumata.

Täiesti õigustatult on öeldud, et kool on ühiskonna minimudel. Seepärast on inimõigusorganisatsioonide fookus suunatud just nimelt koolidele – et kasvatada inimõiguste väärtuseid austavaid inimesi. Selliseid inimesi, kes sotsiaalmeedias sõimamise asemel viisakalt argumenteerivad.

Kui keegi meile halvasti ütleb, meie veendumusi või uskumusi halvustab, kui hästi me tegelikult reageerida oskame?

Selliseid inimesi, kes on enesekindlad ja teavad, millesse usuvad ning respektseerivad seda, et mitte kõik inimesed ei usu samu asju.

Kui nüüd on kedagi, kellel see jutt harja punaseks ajab ja kes seda kõike “lumehelbekeste utopiaks” tahab nimetada, siis tasub teadmiseks võtta, et kõik see on juba ammu Eesti riiklikesse õppekavadesse sisse kirjutatud. Võtame näiteks põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad, kus mõlemas on kirjas järgmised laused: *Riiklikus õppekavas oluliseks peetud väärtused tulenevad “Eesti Vabariigi põhiseaduses”, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides nimetatud eetilistest põhimõtetest. Alusväärtustena tähtsustatakse üldinimlikke väärtusi (ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärlikus, lugupidamine enda ja teiste vastu) ja ühiskondlikke väärtusi (vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus).* (Riigi Teataja)

Õpetajakoolitused

Tekst on ju ilus, kuid kuidas tulla päriselus toime sellega, kui sulle satuvad samasse ruumi dominantne äärmuskonservatiiv ja dominantne liberaal või kõigutamatu süvausklik ja tulihingeline ateist või liharestorani peakokk ja loomakaitsega tegelev vegan. Neist igapäev on õigus elada oma elu oma parema äranägemise järgi. Inimõigusõppimine tulebki appi, pakkudes ideid, lahendusi, näpunäiteid ja suuniseid, kuidas arendada õpilastes oskusi, kuidas erisuguste kultuuriliste, sotsiaalsete ja muude normide keskel viisakas ja väärikas kodanik olla.

Inimõigusõppimine on see, mis õpetab Euroopa Põhiõiguste Hartat (kuigi poleks üldse paha, kui me seda tunneks), vaid läheneb haridusele väga laiapõhjaliselt. Ei piirdu inimõigusõppimine koolitunniga ega õpetaja ja õpilase vahelise infovahetusega. Inimõigusõppimine keskendub nii koolitunnile kui ka tunnivälisele; sellele, kuidas juhatakse kooli ja millised on kooli suhted kohaliku kogukonnaga; kui palju kaasatakse kooli otsustusprotsessidesse vanemaid ning millised on õpilaste ja vanemate omavahelised suhted; et ei esineks koolikiusamist ja et kõigil – nii õpilastel, õpetajatel, kooli juhtkonnal kui ka teistel kooli töötajatel ja kooliga seotud inimestel – oleks hea ja turvaline olla, seda nii koolis kui ka ühiskonnas laiemalt.

Mismoodi selliseid väärtusi koolis siis õpetatakse? Populaarseim viis on teha õpetajakoolitusi. Aga tehakse ka külalistunde, pannakse kokku õppematerjale ja näidistunnikavasid, kirjutatakse juhendeid ka õppekavadesse, korraldatakse väitlusi (kus tuleb pooli vahetada) ja rollimänge, vaadatakse filme ja tehakse arutelusid. Ehk siis tegelikult ei erine inimõigusõppimine meetodid sugugi muudest meetoditest, mida koolides juba erisuguste teemade õpetamisel niigi kasutatakse. Lihtsalt valemite või ajaloo faktide asemel õpitakse abstraktseid väärtusi igapäevaelu korraldamisel praktiliselt kasutama. ✘

✘ Samm edasi

Toome siia ühe modifitseeritud näidisülesande Euroopa Nõukogu inimõigusõppimise käsiraamatust “Kompass”, mida kodus ka pere ja sõpradega koos läbi proovida võib. Mängu nimi on “Samm edasi.”

Sobib 5-10-liikmelisele grupile (aga saab läbi ka vähema arvuga).

Mängu eesmärk:

- ✘ suurendada teadlikkust võimaluste ebavõrdsusest
- ✘ arendada kujutlusvõimet ja kriitilise mõtlemise oskust
- ✘ kasvatada empaatiavõimet

Mäng aitab mõista, et isegi kui me kõik alustame elu võrdselt positsioonilt, on palju tegureid, mis mõjutavad seda, kui kaugel keegi meist jõuab. Paljud neist teguritest ei ole aga sellised, mille osas me ise midagi teha saaksime.

Loe täispikka mängu kirjeldust “Kompassi” eestikeelsele veebilehel:

<https://www.coe.int/et/web/compass/take-a-step-forward>